

Płock, 03.08.2023 r.

dr hab. Piotr Szczypa, prof. PW
Politechnika Warszawska Filia w Płocku
Kolegium Nauk Ekonomicznych i Społecznych
ul. Łukasiewicza 17
09-400 Płock

RECENZJA

pracy doktorskiej mgr Joanny Piłacik pt. *Identyfikacja i pomiar kosztów społecznej odpowiedzialności w gospodarstwie leśnym* napisanej pod kierunkiem dr hab. Ewy Śnieżek, prof. UŁ

Podstawą do napisania niniejszej recenzji jest pismo skierowane od Przewodniczącej Komisji Uniwersytetu Łódzkiego ds. stopni naukowych w dyscyplinie nauki o zarządzaniu i jakości prof. dr hab. Ewy Walińskiej z dnia 11.07.2023 r. wraz z rozprawą doktorską Pani mgr Joanny Piłacik pt. *Identyfikacja i pomiar kosztów społecznej odpowiedzialności w gospodarstwie leśnym*, której promotorem jest dr hab. Ewa Śnieżek, prof. UŁ oraz wytyczne art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2023 r. poz. 742 ze zm.).

Biorąc pod uwagę ustawowe kryteria (podane poniżej) w kolejnych punktach, dokonano oceny zasadniczych aspektów dysertacji, a mianowicie:

- wyboru problematyki badawczej i uzasadnienie wyboru tematu rozprawy;
- układu rozprawy doktorskiej, w tym informacje o jej poszczególnych częściach;
- zastosowanego piśmiennictwa w ramach rozprawy doktorskiej;
- celu i tezy przyjętej w pracy;
- zastosowanych metod badawczych;
- części rozprawy doktorskiej dotyczącej omówienia wyników badań;
- informacji dotyczących praktycznego zastosowania uzyskanych wyników badań;
- formalnej strony pracy;

oraz w efekcie sformułowano konkluzję kwalifikacyjną z jednoznacznym udzieleniem odpowiedzi na ustawowe pytania:

1. Czy rozprawa doktorska stanowi oryginalne rozwiązanie problemu badawczego?
2. Czy rozprawa doktorska prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w dyscyplinie?

3. Czy rozprawa doktorska wykazuje umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej?

1. Problematyka badawcza i uzasadnienie wyboru tematu

Podjęty przez Doktorantkę problem badawczy wyraźnie jest umiejscowiony w dyscyplinie nauk o zarządzaniu i jakości oraz jest ważny z następujących powodów:

- kompleksowe i skuteczne zarządzanie społeczną odpowiedzialnością w organizacjach wymaga nie tylko formy opisowej działań z tego zakresu ale i wartościowego ujęcia między innymi poprzez identyfikację i pomiar kosztów społecznej odpowiedzialności;
- dedykowany jest przede wszystkim wąskiej grupie organizacji – nadleśnictwom wchodzącym w skład Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy Państwowe (PGL LP). Nadleśnictwa nie są częstym obiektem badań w pracach naukowych z zakresu rachunkowości, controllingu, czy szarzej zarządzania;
- nadleśnictwa jak i cała organizacja PGL LP dzięki pozaprodukcyjnym funkcjom lasu są szczególnie predysponowane do roli jednostek odpowiedzialnych społecznie, co jednocześnie nie jest zadaniem łatwym z uwagi na produkcyjny charakter działalności, kończący się wycinką drzewostanów;
- rachunkowość zarządcza jak i controlling z teoretycznego oraz praktycznego punktu widzenia rozwijają się między innymi przez personalizację ich narzędzi do potrzeb zarządczych przedsiębiorstw przy jednoczesnej maksymalizacji wykorzystania dostępnych danych i informacji finansowych i niefinansowych.

Podjęty przez Autorkę temat należy uznać za ważny i aktualny oraz wart naukowej analizy z uwagi na rosnące zapotrzebowanie wsparcia procesów decyzyjnych w nurcie zarządzania strategicznego i operacyjnego nadleśnictw, dyrekcji regionalnych i Dyrekcji Generalnej Lasów Państwowych. Problematyka poruszana w dysertacji dotyczy przede wszystkim zagadnień związanych zarządzaniem. Biorąc pod uwagę powyższe, należy stwierdzić, że mamy do czynienia z rozprawą naukową podejmującą problematykę ważną, aktualną o dużych walorach poznawczych zarówno w obszarze teoretycznym jak i praktycznym.

Samo sformułowanie tematu pracy doktorskiej należy uznać za prawidłowe. Wyraźnie widoczny jest w nim przedmiot badań (koszty społecznej odpowiedzialności), podmiot badań (gospodarstwa leśne) oraz problem badawczy (identyfikacja i pomiar kosztów społecznej odpowiedzialności). Biorąc jednak pod uwagę poczynione w celu głównym ograniczenie podmiotowe badań do jednej jednostki – Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe –

lepszym rozwiązaniem byłoby zastąpienie w temacie dwóch ostatnich wyrazów „gospodarstwie leśnym” zwrotem „nadleśnictwach” lub „Państwowym Gospodarstwie Leśnym Lasy Państwowe”. Dzięki takiemu doprecyzowaniu tematu nie byłoby potrzeby szerokiego rozpatrywania zagadnień w kontekście różnych form organizacyjnych gospodarstw leśnych.

2. Układ rozprawy doktorskiej, informacje o jej poszczególnych częściach składowych

Struktura recenzowanej pracy jest następująca:

- Wstęp;
- Rozdział 1. Społeczna odpowiedzialność biznesu w rachunkowości i zarządzaniu;
- Rozdział 2. Leśnictwo jako działalność ściśle związana z koncepcją społecznej odpowiedzialności;
- Rozdział 3. Społeczna odpowiedzialność w działalności PGL Lasy Państwowe;
- Rozdział 4. Koszty społecznej odpowiedzialności w rachunkowości Lasów Państwowych;
- Rozdział 5. Prezentacja zaproponowanych rozwiązań w praktyce – studium przypadku;
- Zakończenie;
- Załącznik 1;
- Spis tabel;
- Spis ilustracji.

W związku z taką zawartością dysertacji należy stwierdzić, że ma ona uchybienie natury formalnej, a mianowicie nie zawiera streszczenia w języku angielskim. Zgodnie z art. 187 punkt 4 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce: „Do rozprawy doktorskiej dołącza się streszczenie w języku angielskim, a do rozprawy doktorskiej przygotowanej w języku obcym również streszczenie w języku polskim. W przypadku gdy rozprawa doktorska nie jest pracą pisemną, dołącza się opis w języku polskim i angielskim.” Zatem ostateczne egzemplarze rozprawy doktorskiej mgr Joanny Piłacik, które będą w czytelni Uczelni oraz stosownej dokumentacji należy uzupełnić o streszczenie w języku angielskim. Ponadto w spisie treści brakuje wskazania na elementy pracy, które faktycznie są w niej zawarte, a mianowicie:

- Bibliografia (s. 250);
- Załącznik 2 (s. 265).

Nieprawidłowo zostały wskazane numery stron w spisie treści do: „Załącznik 1” i „Spis tabel”.

Układ rozprawy doktorskiej jest właściwy dla tego typu opracowań naukowych. Można wyraźnie wyodrębnić część teoretyczną (rozdział 1 i 2), metodyczno-empiryczną (rozdział 3, 4 i 5). Niestety w części teoretycznej Doktorantka nie poświęciła uwagi problematyce wynikającej z tematu rozprawy, a mianowicie brak jest przeglądu teorii i wniosków z zakresu identyfikacji i pomiaru kosztów w systemie rachunkowości.

Wstęp (s. 3-10, łącznie 8 stron), zawiera wszystkie typowe dla tej części pracy informacje. Zostało przedstawione uzasadnienie wyboru tematu, zasadnicze pytanie badawcze, cel główny i cele pomocnicze rozprawy, teza główna i pomocnicze, metody badawcze. Następnie zostały scharakteryzowane poszczególne rozdziały pracy.

Rozdział 1 (s. 11-65; łącznie 55 stron) słusznie Doktorantka poświęciła szerokiemu ujęciu najistotniejszych treści odnoszących się do społecznej odpowiedzialności biznesu z perspektywy teorii zarządzania, a szczególnie rachunkowości. Swoje rozważania w dużej mierze odnosi do globalizacji i w tym właśnie procesie upatruje źródła pewnych zjawisk gospodarczych i zmiany postrzegania celu działalności przedsiębiorstw, gdzie nastawienie na zysk jest już niewystarczające. Dużo uwagi mgr Joanna Piłacik poświęca zagadnieniu komunikacji i informacji na linii organizacje – społeczeństwo. W ten sposób podkreślając rolę rachunkowości jako systemu informacyjnego, który ma wszelkie predyspozycje do tego, aby właśnie w ramach tego systemu (rachunkowości) poszukiwać rozwiązań wynikających z tematu rozprawy – „identyfikacja i pomiar kosztów społecznej odpowiedzialności w gospodarstwie leśnym”. W związku z tym niezrozumiałe jest, dlaczego nie poświęcono przynajmniej jednego z podrozdziałów do opisanego rozwiązania dotyczących identyfikacji i pomiaru kosztów na gruncie teorii rachunkowości. Opis taki byłby dobrym punktem wyjścia do autorskiej metodyki identyfikacji i pomiaru kosztów społecznej odpowiedzialności w gospodarstwie leśnym. Byłby podbudową teoretyczną do udzielenia odpowiedzi na kluczowe pytanie badawcze wskazane we wstępie na s. 5: „Czy i jak identyfikować i mierzyć koszty społecznej odpowiedzialności w gospodarstwie leśnym?”

Na wyróżnienie tej części rozprawy zasługuje umiejętność syntetycznego przedstawienia przez Doktorantkę najważniejszych wniosków z przeglądu zagranicznego piśmiennictwa na temat raportowania społecznej odpowiedzialności biznesu (tabele 1.5, 1.6, 1.7).

Rozdział 2 (s. 66 – 112, łącznie 47 stron) dotyczy leśnictwa jako działalności, która w sposób naturalny wpisuje się w koncepcję społecznej odpowiedzialności. Za ważne z punktu widzenia podjętego przez Doktorantkę problemu badawczego uważam podrozdziały 2.1 i 2.3, czyli opisujące w ujęciu historycznym i aktualnym koncepcję zrównoważonego rozwoju w leśnictwie jak i samą organizację zrównoważonego leśnictwa w Polsce. Natomiast

podrozdział 2.2 dedykowany leśnictwu w Europie uważam za niepotrzebny w kontekście przyjętego problemu badawczego odnoszącego się do gospodarstw leśnych w Polsce. Uwarunkowania przyrodnicze, klimatyczne, kulturowe, społeczne, gospodarcze, prawne, polityczne, finansowe i inne wpływające bezpośrednio na organizację leśnictwa i model społecznej odpowiedzialności gospodarstwa leśnego są specyficzne dla każdego państwa i bardzo trudne do porównania, a nawet nie powinny być traktowane (rozpatrywane) według tych samych mierników, kryteriów itd.

Bardzo istotne kwestie mgr Joanna Piłacik poruszyła na s. 72 i dalszych prezentując problemy współczesnej gospodarki leśnej jako działalności społecznie odpowiedzialnej. Za B. Nogalskim i S. Kaliszem wskazuje na „paradoks zyskowności i odpowiedzialności” oraz „paradoks rywalizacji i współpracy”. Oba paradoksy zachodzą w polskim leśnictwie, w którym monopolistom jest PGL LP. Za szczególnie ważny z punktu widzenia pracy należy uznać „paradoks zyskowności i odpowiedzialności”, gdyż PGL LP jest jednostką nieposiadającą osobowości prawnej, funkcjonująca na zasadzie samofinansowania. Zatem aby skutecznie i odpowiedzialnie społecznie prowadzić gospodarkę leśną (ochrona bioróżnorodności, ochrona klimatu, wspieranie turystyki i rekreacji, edukacji leśnej itd.) organizacja musi mieć środki finansowe, które nie może pozyskać z budżetu państwa, nie ma prawa zaciągnąć kredytu, tylko i wyłącznie środki te musi samodzielnie wypracować prowadząc gospodarkę leśną. W związku z czym musi dokonać wycinki drzewostanów i sprzedaży drewna aby realizować wszystkie inne, pozaprodukcyjne działania, wynikające wprost z ustawy o lasach i nie tylko. Powyższe wskazuje na bardzo istotny aspekt finansów, roli finansów w kształtowaniu społecznej odpowiedzialności gospodarstwa leśnego. Niestety ten aspekt Doktorantka wykluczyła z obszaru swoich badań (choć dostrzega rolę nadwyżki finansowej w prowadzeniu zrównoważonej gospodarki leśnej także w dalszej części pracy, np. s. 123). Bezpośrednim przejawem społecznej odpowiedzialności gospodarstwa leśnego w Polsce w obszarze finansów w ramach organizacji PGL LP jest koncepcja i funkcjonowanie tak zwanego funduszu leśnego. Środki tego funduszu pochodzą od nadleśnictw zyskownych i umożliwiają działalność nadleśnictw deficytowych (których przychody ze sprzedaży drewna są mniejsze od kosztów prowadzenia zrównoważonej gospodarki leśnej) oraz są przeznaczane poza organizację, np. na dofinansowanie zadań realizowanych w parkach narodowych, na działalność naukową.

Prezentację pozaprodukcyjnych funkcji lasu przez Doktorantkę także należy uznać za bardzo ważne w ramach podjętej problematyki. Przegląd badań, które zostały przedstawione w podrozdziale 2.3.3 świadczy o dobrym przygotowaniu teoretycznym mgr Joanny Piłacik w podjętym temacie, co istotne można zauważyć, że posiada znajomość nie tylko piśmiennictwa

ekonomicznego z obszaru leśnictwa ale także tego wchodzącego bezpośrednio w problematykę przyrodniczą, leśną.

Rozdział 3 (s. 113 – 151, łącznie 38 stron), odnosi się już do uwarunkowań podmiotu badań, którym jest PGL LP. Doktorantka słusznie dokonała zawężenia podmiotu badań do tej jednej organizacji jako jednostki prowadzącej gospodarkę leśną z uwagi na jej dominujący, wręcz monopolistyczny charakter w polskich uwarunkowaniach. Także słusznie zauważyła, że właściwa gospodarka leśna prowadzona jest na szczeblu nadleśnictw. Dyrekcja Generalna i siedemnaście dyrekcji regionalnych spełniają funkcje administracyjne, zarządcze a nie bezpośrednie na linii człowiek – las. W związku z tym za właściwe należy uznać dalsze ograniczenie podmiotu badań do nadleśnictw i prowadzenie badań właściwych (identyfikacja i pomiar kosztów odpowiedzialności w gospodarstwie leśnym) na poziomie nadleśnictwa.

W pierwszej części rozdziału trzeciego został przedstawiony model organizacyjny PGL LP (na s. 114 została podana nieprawidłowa liczba nadleśnictw, ale na s. 198 jest już właściwa, wskazująca na 429 nadleśnictw), a także zidentyfikowano na podstawie przeglądu literatury pozaprodukcyjne funkcje lasów w Polsce. Druga część rozdziału trzeciego ma charakter metodyczno-empiryczny. W podrozdziale 3.2.1 zatytułowanym „Cel, założenia badawcze i organizacja badania” nie zostały przedstawione opisy wynikające z tytułowych haseł. Jest tylko lista pozaprodukcyjnych funkcji lasu ustalona na podstawie wcześniejszego przeglądu literatury. Nie ma podanego celu badania, ani założeń badawczych oraz etapów badania (organizacja badania). Po czym w podrozdziale 3.2.2 „Przedmiot badania” jest podana wyłącznie informacja z jakich źródeł Doktorantka korzystała celem udzielenia odpowiedzi na „sformułowane pytania” (s. 130). Jednak Autorka nie wskazała jakie pytania ma na myśli a samego przedmiotu badań, czyli tego co zamierza badać nie przedstawiła. Po ośmiu wierszach rozpoczyna się kolejny podrozdział 3.2.3 „Narzędzie badawcze” i w tym miejscu dopiero mgr Joanna Piłacik informuje o celu badań: „W celu identyfikacji działalności Lasów Państwowych związanej z realizacją pozaprodukcyjnych funkcji lasu w kontekście społecznej odpowiedzialności tej jednostki opracowano specjalny kwestionariusz (załącznik 1)”. Z celu tego wynika, że społeczna działalność gospodarstwa leśnego będzie analizowana w ramach pozaprodukcyjnych funkcji lasu i to właśnie dlatego wymiar ekonomiczny (w tym fundusz leśny) nie został uwzględniony w procesie badawczym. Doktorantka nie jest konsekwentna w dokładnym nazwaniu narzędzia badawczego, które zastosowała na tym etapie swoich badań. W podrozdziale 3.2.3 na s. 131 określiła je jako: „specjalny kwestionariusz”, „kwestionariusz”, ale w innych miejscach rozprawy podała, że jest to „kwestionariusz ankiety” – s. 148, co w sposób podobny zostało podane już we wstępie na s. 7 wśród wymienionych badań jest

informacja o „badaniach ankietowych (z wykorzystaniem ustrukturyzowanych kwestionariuszy)”. Wskazana liczba mnoga jest uzasadniona, gdyż w kolejnym rozdziale do badań także jest wykorzystany kwestionariusz ankiety. Jednak na tym etapie badań (rozdział trzeci), zgodnie z podanym wcześniej opisem wynika, że na wszystkie 80 pytań zawartych w kwestionariuszu odpowiedzi udzieliła sama Doktorantka. W związku z tym nie można ww. kwestionariusza określić jako „kwestionariusz ankiety”, gdyż nie było przeprowadzone badanie ankietowe (badanie sondażu diagnostycznego, technika ankietyzacja, narzędzie – kwestionariusz ankiety). Pojawia się zatem pytanie jak należy ostatecznie określić opracowane i zastosowane przez Doktorantkę narzędzie badawcze i do jakiego badania naukowego (nazwa tego badania) zostało użyte? Niestety lektura rozprawy nie daje odpowiedzi na podane pytanie. Niemniej należy docenić koncepcję i przeprowadzenie tego badania przez mgr Joannę Piłacik, która:

- opracowała listę 80 pytań badawczych;
- przyporządkowała pytania do zidentyfikowanych wcześniej 14 obszarów społecznej odpowiedzialności Lasów Państwowych;
- posilkując się różnymi źródłami informacji (raporty, publikacje naukowe, źródła internetowe) udzieliła odpowiedzi na wszystkie pytania i opatrzyła je komentarzami (podrozdział 3.3.1);
- zestawiała zbiorczo wyniki badania (tabela 3.3, s. 148);
- wyciągnęła wnioski z badania (podrozdział 3.3.2);
- wyciągnęła pogłębione wnioski z badania wskazujące potrzebę wyodrębnienia kosztów społecznej odpowiedzialności w Lasach Państwowych (podrozdział 3.3.3).

Podsumowując Doktorantka opracowała interesującą formułę badania i skutecznie ją przeprowadziła. Należy docenić sam pomysł na badanie, kompleksowe podejście i wykorzystanie wyników wcześniejszego przeglądu literatury w obszarze społecznej odpowiedzialności PGL LP jak i całego leśnictwa. Niedostatki mają miejsce na etapie opisu metodycznego tego badania, co utrudnia rzetelną ocenę samej metody i jej wyników.

Rozdział 4 (s. 152 – 204, łącznie 53 strony), to drugi z rozdziałów metodyczno-empirycznych, który został poświęcony tematyce kosztów społecznej odpowiedzialności w rachunkowości PGL LP. W podrozdziale 4.1.1 zostały przybliżone aktualne rozwiązania rachunkowości w PGL LP. Między innymi wskazano na regulacje, które są podstawą systemu rachunkowości w PGL LP, opisano narzędzie informatyczne (SILP), które jest wykorzystywane także na potrzeby rachunkowości, zakres sprawozdania finansowego, plan kont ze szczególnym uwzględnieniem przekroi kosztowych (konta zespołu 4 i 5). W opisie tym wkładły się pewne

nieściłości, np. publikowanie sprawozdania w Monitorze B (s. 159), kwestia handlu między jednostkami organizacyjnymi PGL LP (s. 165). Ponadto ten sam fragment tekstu dotyczący odzwierciedlenia w planie kont biologicznego cyklu drzewostanów jest na s. 160 jak i 161 oraz ponadto na s. 215. Słusznie, choć zbyt delikatnie wskazała Doktorantka na bardzo ograniczone zastosowanie rozwiązań z zakresu rachunkowości zarządczej w praktyce rachunkowości PGL LP. Na tym tle w kolejnym podrozdziale 4.1.2 została uszczegółowiona charakterystyka systemu rachunkowości PGL LP w ramach przeglądu wyników badań innych autorów (badania literaturowe). Z podrozdziału 4.1.3 wynika, że Doktorantka przeprowadziła badanie metodą sondażu diagnostycznego, które składało się z dwóch etapów:

- etap pierwszy – badanie pilotażowe w formie wywiadów bezpośrednich w nadleśnictwach jak i samej Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Szczecinku, których celem (także w etapie drugim) było „potwierdzenie przekonania autorki odnośnie celowości podjętej problematyki zawartej w rozprawie doktorskiej, ale także rozwinięcie dyskusji wśród praktyków i naukowców nad koniecznymi zmianami w systemie rachunkowości Lasów Państwowych” (s. 174). Autorka wskazała jedynie ramy czasowe przeprowadzonych badań pilotażowych, tj. okres lat 2015-2018. Nie wiadomo, czy został opracowany kwestionariusz wywiadu, z kim przeprowadzono wywiady (główni księgowi, nadleśniczowie), czy objęły wszystkie nadleśnictwa ww. regionalnej dyrekcji LP, nie zostały przytoczone żadne wypowiedzi z badań pilotażowych trwających około trzech lat. Doktorantka wynik całych 3-letnich badań pilotażowych sprowadziła do dwóch zdań: „Badanie pilotażowe potwierdziło potrzebę identyfikacji i pomiaru kosztów społecznej odpowiedzialności ponoszonych przez nadleśnictwa Lasów Państwowych. Wywiady bezpośrednie z pracownikami jednostek organizacyjnych RDLP w Szczecinku pozwoliły na zapoznanie się z głównymi potrzebami informacyjnymi oraz dylematami decyzyjnymi związanymi z szeroko pojętą zrównoważoną gospodarką leśną” (s. 174);
- etap drugi – badanie właściwe – badanie ankietowe z wykorzystaniem kwestionariusza ankiety (nie został załączony do pracy), który w formie elektronicznej został przesłany w okresie X-XI 2020 roku do nadleśniczych, zastępców nadleśniczych i głównych księgowych 416 nadleśnictw (pominięto nadleśnictwa, w których przeprowadzono badanie pilotażowe). W związku z tak podanymi informacjami wynika, że kwestionariusz skierowano do 1248 osób (416 nadleśnictw x 3 osoby w każdym nadleśnictwie = 1248 wysłanych kwestionariuszy ankiety). Z nieznanych przyczyn wysłano jednak mniej kwestionariuszy ankiety, bo 1228 (s. 174). Zwrotność była na

poziomie 13% (160 respondentów wypełniło i odesłało kwestionariusz ankiety). Badanie właściwe poza metryczką zawierało tylko dwa następujące pytania: (1) „Czy dla Pani/Pana ważna jest informacja o poniesionych kosztach dotyczących działań Lasów Państwowych związanych z społeczną odpowiedzialnością?”; (2) „Czy Pani/Pana zdaniem warto w systemie rachunkowości Lasów Państwowych mierzyć koszty dotyczących ich działań na rzecz społecznej odpowiedzialności dla potrzeb zarządzania wewnątrz jednostki?”. Należy zwrócić uwagę na niezrozumiałe zawężenie w pytaniu drugim wykorzystania informacji o społecznej odpowiedzialności PGL LP wyłącznie do „...zarządzania wewnątrz jednostki”, kiedy ten aspekt jest szczególnie istotny do zarządzania z interesariuszami zewnętrznymi PGL LP.

Uważam, że badanie pilotażowe byłoby wystarczające do potwierdzenia celowości podjęcia badań przez Doktorantkę, co do potrzeby identyfikacji i pomiaru kosztów społecznej odpowiedzialności gospodarstwa leśnego (oczywiście pod warunkiem opisanie metodyki takiego badania). Potencjał i wysiłek włożony przez mgr Joannę Piłacik w przeprowadzenie badania właściwego jest w dużej mierze zmarnowany. Organizując praktycznie badania pełne, skierowane do 416 z 429 nadleśnictw funkcjonujących w Polsce należało podjąć próbę uzyskania opinii, informacji, przykładów dobrej i złej praktyki itd. w zakresie podjętej problematyki badawczej. Ponadto można było poddać ocenie kompletność, zakres wyodrębnionych przez Doktorantkę w ramach badań literaturowych czternastu obszarów społecznej odpowiedzialności Lasów Państwowych (załącznik 1). Niezrozumiałe jest też podsumowanie przeprowadzonych badań podane na s. 177, gdzie czytamy, że „... kierownictwo Lasów Państwowych jest zainteresowane informacjami dotyczącymi kosztów społecznej odpowiedzialności”. Skąd taki wniosek, skoro ani kierownictwo szczebla centralnego (Dyrekcja Generalna), ani regionalnego (dyrekcje regionalne z wyłączeniem RDLP w Szczecinku) nie były objęte badaniem.

Podsumowując idea samych badań bardzo dobra, właściwie dobrana próba badawcza. Etap pierwszy badania (badanie pilotażowe) istotne dla procesu badawczego (brak opisu metodyki badania). Etap drugi badania (badanie właściwe) z uwagi na zakres pytań (dwóch) zawartych w kwestionariuszu ankiety nie wniósł wartości dodanej do rozprawy.

W podrozdziale 4.2 mgr Joanna Piłacik na podstawie subiektywnie wyodrębnionych czternastu obszarach społecznej odpowiedzialności Lasów Państwowych (rozdział trzeci) i potwierdzeniu celowości prowadzenia badań dotyczących identyfikacji i pomiaru kosztów społecznej odpowiedzialności w gospodarstwie leśnym (pierwsza część rozdziału czwartego)

zapropowała autorską koncepcję identyfikacji i pomiaru kosztów społecznej odpowiedzialności w rachunkowości Lasów Polskich, gdzie przedstawiała w podrozdziale:

- 4.2.1 „Podstawowe założenia” – trzy etapy swojej koncepcji bazującej na założeniach rachunku kosztów działań: (1) „identyfikacja procesów i działań występujących w Lasach Państwowych”; (2) „ustalenie kosztów społecznej działalności wyodrębnionych działań”; (3) „określenie nośników kosztów działań dla każdego ze zidentyfikowanych uprzednio działań”. Z podanych na s. 179 dalszych założeń nie wynika jednoznacznie jak Doktorantka interpretuje „gospodarstwo leśne”, które jest w temacie pracy. Zostało podane stwierdzenie, że: „Rozważania zawarte w rozprawie wskazują na potrzebę opracowania propozycji identyfikacji i pomiaru kosztów społecznej odpowiedzialności w jednym gospodarstwie leśnym w Polsce”. Nie wiadomo, czy Autorka ma tu na myśli całą organizację PGL LP jako jedno wielkie gospodarstwo leśne, czy każde nadleśnictwo, to oddzielne gospodarstwo leśne o specyficznych (lokalnych) uwarunkowaniach (tak wynika z dalszych opisów w rozprawie). Czy lasy miejskie, lasy prywatne, lasy w zasobach parków narodowych także zaliczają się do tytułowego „gospodarstwa leśnego”? Doktorantka w pracy nie przedstawiła klasyfikacji gospodarstw leśnych z jednoznacznym zawężeniem dla potrzeb badań w ramach recenzowanej dysertacji (samo podanie PGL LP w celu głównym rozprawy jest niewystarczające, skoro temat dotyczy „gospodarstw leśnych”; zatem można było oczekiwać w tej warstwie pewnych badań na podstawie piśmiennictwa). Wizualizacja założeń badawczych została (ujęcie modelowe propozycji identyfikacji i pomiaru kosztów społecznej odpowiedzialności w Lasach Państwowych) przedstawiona w załączniku 2 na s. 265. Nie zgadzam się z założeniem poczynionym przez mgr Joannę Piłacik, zgodnie z którym procesy związane z społeczną odpowiedzialnością wynikają z pozaprodukcyjnych funkcji lasu. Przez to wymiar ekonomiczny społecznej odpowiedzialności Lasów Państwowych (załącznik 2) nie wpływa na procesy bezpośrednio związane z społeczną odpowiedzialnością. A przecież produkty/ usługi świadczone przez Lasy Polskie wpisują się takie procesy. Drewno jest zasobem odnawialnym, przyjaznym dla środowiska niezależnie od tego, czy jest sprzedawane na cele energetyczne (zielona energia), czy przemysłu meblarskiego lub innego. Lasy węglowe zgodnie, z którymi las jest magazynem dwutlenku węgla i zostały podjęte działania związane z handlem prawami do emisji dwutlenku węgla. W związku z tym zaproponowane ujęcie modelowe (załącznik 2) wpisuje się w powszechną w społeczeństwie narrację niezrozumienia działalności produkcyjnej

gospodarstw leśnych w Polsce. Oczywiście Doktorantka ma prawo dokonać pewnych uproszczeń w ramach założeń badawczych, ale powinna to uzasadnić, klarownie przedstawić, dlaczego na potrzeby badań przeprowadzonych w rozprawie wyłączyła wymiar ekonomiczny. Opis na s. 190-191 nie jest wystarczający, co więcej dodatkowo Doktorantka wskazuje w nim na aspekt transparentności finansów PGL LP, czego oczekuje współcześnie społeczeństwo, które jest „właścicielem lasów państwowych”;

- 4.2.2 „Identyfikacja procesów społecznej odpowiedzialności” – procesy i działania społecznej odpowiedzialności. Zostały one poddane charakterystyce w formie tabelarycznej. Jednak nagłówki wszystkich tabel nie są zgodne z opisem w tekście pracy (to co w tekście jest uznane za proces nie odpowiada zawartości tabel; w tabelach działania zostały uznane za procesy, przez co ma miejsce zamieszanie i brak jednoznaczności, co do zamysłu Doktorantki – tabela 4.4; tabela 4.5; tabela 4.6; jeszcze większe zamieszanie wprowadzono na s. 183, gdzie przed tabelą 4.7 wymienia nie procesy tylko działania, np. „kultura i wizerunek publiczny”, który następnie w tabeli 4.7 dzieli na procesy i ponownie na działania?). Przyjmując za wiarygodną informację podaną na s. 192, to mgr Joanna Piłacik zidentyfikowała 30 procesów społecznej odpowiedzialności, w ramach których wyodrębniła 91 działań (ale na ilustracji 4.8 są już wskazane 92 działania). W związku z tym prawdopodobnie nagłówki tabel i zawartości tabel są właściwe ale opisy w tekście mają liczne błędy wprowadzające zamieszanie;
- 4.2.3 „Pomiar kosztów społecznej odpowiedzialności” – autorską propozycję pomiaru kosztów społecznej odpowiedzialności w działalności Lasów Polskich. Doktorantka zastosowała wybrane elementy koncepcji rachunku kosztów działań z rozwiązaniami ewidencyjnymi rachunkowości PGL LP. Pozytywnie należy ocenić to, że nie zdecydowała się na adoptowanie do warunków rachunkowości PGL LP wszystkich etapów rachunku kosztów działań i poprzestała na ustaleniu kosztów wyodrębnionych działań. Bazą informacji finansowych zgodnie z przedstawioną propozycją ma być zespół 5 planu kont PGL LP, który znacząco się różni w swojej szczegółowości od typowych planów kont przedsiębiorstw. W odniesieniu do kosztów pośrednich w celu ustalenia części kosztów społecznej odpowiedzialności został opracowany wzór formularza ewidencji czasu pracy leśniczego/ podleśniczego (tabela 4.15, s. 200-201), którzy część swojej pracy realizują na rzecz działań zidentyfikowanych przez Doktorantkę jako odpowiedzialnych społecznie.

W podrozdziale 4.3 mgr Joanna Piłacik dokonała podsumowania swojej propozycji identyfikacji i pomiaru kosztów społecznej odpowiedzialności w PGL LP. Na ilustracji 4.8, s. 203 przedstawiła w ujęciu graficznym etapy ww. propozycji.

Mając na uwadze powyższe można stwierdzić, że w rozdziale czwartym Doktorantka przedstawiła swoją autorską koncepcję identyfikacji i pomiaru kosztów społecznej odpowiedzialności w gospodarstwie leśnym. Podobnie jak w przypadku badań z rozdziału trzeciego słabą stroną jest opis (uporządkowanie) metodyki badań a silną stroną jest próba maksymalnego wykorzystania informacji o kosztach, które są aktualnie rejestrowane w systemie rachunkowości PGL LP w ramach adaptacji wybranych rozwiązań z koncepcji rachunku kosztów działań.

Rozdział 5 (s. 205 – 245, łącznie 41 stron) stanowi prezentację zaproponowanych rozwiązań w praktyce. Mgr Joanna Piłacik wykorzystując dane rzeczywiste z Nadleśnictwa Drawsko przeprowadziła studium przypadku. Na potrzeby tego studium przypadku niezbędne było pozyskanie informacji o czasie pracy leśniczych i podleśniczych zgodnie z formularzem zaproponowanym w poprzednim rozdziale. Cała procedura badawcza jest opisana na s. 205-206 rozprawy. Natomiast na kolejnych stronach krok po kroku została przedstawiona w ujęciu opisowym i tabelarycznym procedura obliczeniowa w ramach przyjętej koncepcji w warunkach Nadleśnictwa Drawsko. W tej części pracy także występują błędy w opisie badań, np. na s. 242 wskazano, że jest 17 procesów, które w kolejnym zdaniu są już określane jako działania, na ilustracji 5.4 (s. 215) w strukturze majątku nie ma „aktywów trwałych”.

W tej części pracy należy docenić wysiłek Doktorantki na rzecz poznania specyficznych uwarunkowań wybranego do studium przypadku Nadleśnictwa Drawsko (obserwacja uczestnicząca) i przełożenia założeń koncepcyjnych na grunt konkretnej sytuacji.

Zakończenie (s. 246 – 249, łącznie 4 strony), zawiera opis osiągnięć Doktorantki w ramach przeprowadzonych badań oraz wskazanie potencjalnych, dalszych kierunków badań.

Pozostałe elementy pracy doktorskiej (s. 250 - 268, łącznie 19 stron), na które składają się: bibliografia w ujęciu alfabetycznym z oddzielnym wykazem aktów prawnych i stron internetowych; załączniki; spis tabel; spis ilustracji. W pracy nie ma wymaganego ustawą streszczenia w języku angielskim.

3. Ocena zastosowanego piśmiennictwa w ramach rozprawy doktorskiej

Wykorzystana przez Doktorantkę bibliografia liczy łącznie 271 pozycji literatury polsko i obcojęzycznej. Zastosowane piśmiennictwo w ramach rozprawy doktorskiej należy uznać za dobrze dobrane, dotyczy problematyki zarządzania (w tym zarządzania środowiskiem,

rachunkowości) oraz wybranych aspektów działalności Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy Państwowe.

4. Ocena celu rozprawy doktorskiej i przyjętej tezy

Cel główny pracy został określony jako: „doskonalenie systemu rachunkowości Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy Państwowe, szczególnie w jego warstwie zarządczej, poprzez przedstawienie propozycji identyfikacji i pomiaru kosztów, która pozwoli na generowanie z systemu rachunkowości informacji o kosztach społecznej odpowiedzialności”. Doktorantka dla potrzeb realizacji celu głównego wyodrębniła sześć celów szczegółowych, a mianowicie:

1. Wskazanie kluczowej roli systemu informacyjnego rachunkowości w warunkach społecznej odpowiedzialności.
2. Wykazanie specyfiki działania Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy Państwowe w świetle jego podstawowych celów i strategii.
3. Identyfikacja nieprodukcyjnych funkcji Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy Państwowe w kontekście koncepcji społecznej odpowiedzialności biznesu.
4. Krytyczna ocena systemu rachunkowości Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy Państwowe oraz struktury kosztów w tym systemie.
5. Opracowanie modelu identyfikacji i pomiaru kosztów społecznej odpowiedzialności w systemie rachunkowości.
6. Przeprowadzenie pogłębionej analizy zastosowania modelu identyfikacji i pomiaru kosztów społecznej odpowiedzialności w systemie rachunkowości Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy Państwowe na podstawie metody studium przypadku.

Cel główny oraz cele szczegółowe są logiczne i wyraźnie wskazują, co powinno być efektem końcowym ich realizacji.

Doktorantka postawiła tezę główną twierdząc, że: „system rachunkowości Lasów Państwowych nie pozwala na bezpośrednie generowanie informacji o kosztach odpowiedzialności społecznej, które są ściśle związane z realizacją statutowych i strategicznych funkcji tej jednostki, a tym samym ich identyfikacja i pomiar są możliwe i konieczne”. Teza w takim brzmieniu jest nielogiczna, aby uznać ją za tezę a nie hipotezę. Skoro Doktorantka w obecnym brzmieniu tezy wskazuje, że system rachunkowości PGL LP jest niedoskonały, to ten fakt ma sprawić, że identyfikacja i pomiar kosztów odpowiedzialności społecznej są możliwe i konieczne? Ponadto zostały sformułowane dwie tezy pomocnicze o następującej treści:

1. Rozbudowany system rachunkowości Lasów Państwowych nie obejmuje elementów rachunkowości zarządczej w odniesieniu do kosztów społecznej odpowiedzialności, co stanowi istotne ograniczenie w zakresie monitorowania i analizy efektywności zarządzania finansowego w tej jednostce.
2. Istnieje konieczność dostosowania systemu ewidencjonowania kosztów Lasów Państwowych związanych z pozaprodukcyjnymi funkcjami lasu, co jest istotne dla wyeksponowania i kontroli działań podejmowanych przez Lasy Państwowe w celu wiarygodnego i rzetelnego pomiaru kosztów pośrednich oraz utraconych korzyści związanych z tymi działaniami.

Posiadając doświadczenie w prowadzeniu badań naukowych z licznymi pracownikami kadry menedżerskiej PGL LP oraz pracownikami Katedry Ekonomiki i Techniki Leśnej Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu nie jestem w stanie powyższe sformułowania uznać za tezy. W moim przekonaniu są to hipotezy wymagające bardzo gruntownych badań celem ich weryfikacji.

5. Ocena zastosowanych metod badawczych

Doktorantka w ramach przyjętej procedury badawczej zastosowała:

- metodę analizy i krytyki piśmiennictwa naukowego i aktów normatywnych;
- metodę badania treści istniejących dokumentów PGL LP, stron internetowych;
- metodę badania opinii pracowników PGL LP;
- metodę badania treści istniejących w systemie SILP
- metodę sondażu diagnostycznego;
- studium przypadku;
- metodę indukcji i dedukcji.

Dobór metod badawczych należy uznać za właściwy z punktu widzenia podjętej problematyki, założonego celu. Doktorantka powinna jednak szerzej opisać swoje założenia metodyczne, dokładnie wskazując i charakteryzując zastosowane narzędzia i techniki badawcze. Za niewystarczającą uznaję charakterystykę, w tym doboru osób i dokumentów do badań, procedur badawczych. Z pracy nie wynika wprost jak zasięmano opinii pracowników badanego podmiotu, przy zastosowaniu jakich narzędzi i technik badawczych itd. W załączeniu do pracy nie ma kwestionariusza wywiadu, wzoru dziennika obserwacji lub innych narzędzi badawczych wykorzystanych w ramach badań własnych Doktorantki. Rezultaty badań, w tym zakres i forma ich prezentacji świadczą o skutecznym zastosowaniu założonych przez mgr Joannę Piłacik

metod badawczych. Zatem można domniemywać, że techniki i narzędzia badawcze także były dobrze dobrane i zastosowane.

6. Ocena części rozprawy doktorskiej dotyczącej omówienia wyników badań

Wyniki badań przeprowadzone przez Doktorantkę prezentowane są w każdym z pięciu rozdziałów. Mowa tu zarówno o wynikach badań teoretycznych na podstawie analizy piśmiennictwa naukowego jak i badań empirycznych na danych zastanych i założeniach koncepcyjnych.

Część wyników badań teoretycznych i empirycznych wraz z założeniami studium przypadku jako metody pomiaru kosztów społecznej odpowiedzialności w działalności administracyjnej Lasów Państwowych była mi znana przed otrzymaniem rozprawy do recenzji. Mgr Joanna Piłacik opublikowała je w roku 2022 w artykule pt. *Pomiar kosztów społecznej odpowiedzialności Lasów Państwowych – zarys problematyki*, który ukazał się w *Pracach Naukowych Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 66 (2). Zasadnicza część artykułu (około 80%) znajduje się w różnych częściach doktoratu, bez zmiany tekstu (jedyna różnica polega na tym, że w artykule nie pada nazwa Nadleśnictwa Drawsko, tylko jest nadleśnictwo X). Osoby piszące doktoraty mają prawo publikować części swoich badań przed złożeniem całej rozprawy. Jednak jeżeli pokazują w dysertacji założenia badawcze, wyniki badań, te które już zostały przedstawione (lub będą przedstawione, jeśli opracowanie jest na etapie recenzji, druku) w artykule naukowym lub innym opracowaniu, to:

- nie powinno się umieszczać ich w całości, tylko stosownie odwołać się do artykułu;
- należy podać w tekście rozprawy odwołanie do danego czasopisma (opracowania) z podaniem strony i wykazaniem własnej publikacji w wykazie bibliografii; a w sytuacji, kiedy opracowanie jeszcze nie zostało opublikowane, to wskazać, że jest w druku.

Ww. artykuł został wykazany przez Doktorantkę w stosownym wykazie, który otrzymałem wraz z prośbą o wykonanie recenzji. Zatem mgr Joanna Piłacik miała świadomość zaistniałej sytuacji. Wyrażając nadzieję, że Doktorantka zrozumie powagę sytuacji, nie uwzględnię w mojej ocenie tego zdarzenia.

Na podstawie omawianych wyników badań przez mgr Joannę Piłacik można dostrzec jej cechy predysponowane do prowadzenia samodzielnej pracy naukowej, a mianowicie:

- skrupulatność, wnikliwość i kompleksowość prezentowania wyników badań, szczególnie tych na podstawie analizy piśmiennictwa i innych materiałów zastanych ;

- umiejętność uporządkowania, grupowania, scalania, wyników badań empirycznych w formie tabelarycznej;
- umiejętność dostrzegania relacji i związków przyczynowo - skutkowych w ramach uzyskanych wyników;
- przewidywanie potencjalnych zjawisk pożądanych i dysfunkcyjnych na podstawie pozyskanych informacji;
- umiejętność krytycznego spojrzenia na wyniki badań własnych.

7. Ocena praktycznego zastosowania uzyskanych wyników badań

Doktorantka osiągnęła postawiony przed rozprawą cel główny i cele częściowe. Moje uwagi krytyczne, często dyskusyjne nie umniejszą wagi otrzymanych wyników. Przeprowadzone przez mgr Joannę Piłacik badania literaturowe wraz z badaniami empirycznymi doprowadziły do opracowania rozwiązań koncepcyjnych w zakresie identyfikowania i pomiaru kosztów społecznej odpowiedzialności w PGL LP, które zostały pokazane w ramach studium przypadku na przykładzie Nadleśnictwa Drawsko. Ważne, że Doktorantka dostrzega zróżnicowanie nadleśnictw, a tym samym potrzebę indywidualnego podejścia do wdrażania zaproponowanej koncepcji w praktyce innych nadleśnictw.

Na szczególne wyeksponowanie zasługują następujące cechy rozprawy doktorskiej mgr Joanny Piłacik:

- interdyscyplinarność opracowania łączącego wiedzę z zakresu rachunkowości, zarządzania operacyjnego, zarządzania strategicznego i leśnictwa;
- prezentacja własnych propozycji koncepcyjnych i modelowych związanych z wykorzystaniem systemu rachunkowości i zarządczego badanego podmiotu na rzecz autorskiej koncepcji identyfikacji i pomiaru kosztów społecznej odpowiedzialności;
- interesujące i pouczające dla teoretyków jak i praktyków wnioski wynikające z przeprowadzonych przez Autorkę badań.

Nadrzędną korzyścią uzyskanych wyników badań jest potwierdzenie możliwości wdrożenia nowego rozwiązania w praktyce nadleśnictw. Dzięki temu istnieje realna możliwość pozyskania informacji o kosztach społecznej odpowiedzialności, co może przełożyć się na aspekty zarządcze, w tym procesy decyzyjne w PGL LP.

8. Formalna strona pracy i inne uwagi

Oceniana rozprawa ma objętość 268 stron wraz z załącznikami. Została wzbogacona 14 ilustracjami (w tym wykresami) i 47 tabelami, które ułatwiają zrozumienie toku rozumowania Doktorantki i stanowią syntetyczną formę prezentacji i interpretacji ważnych zagadnień poruszanych w pracy. W dysertacji znajduje się dużo błędów stylistycznych (najczęściej niewłaściwa odmiana wyrazów), edytorskich i zbędnych powtórzeń. Ponadto w pracy powinna być ujednoczona pisownia nazwy badanego podmiotu.

Uwagi natury merytorycznej i te szczegółowe ze strony recenzenta mają na celu pobudzenie Doktorantki do dalszych pogłębionych badań nad ważną materią, której się podjęła. Mają być inspiracją i pewnym głosem w dyskusji naukowej. Nie przesłaniają one dokonań mgr Joanny Piłacik w zakresie przeprowadzonych badań. Recenzja, to nie tylko ocena rozprawy doktorskiej. Recenzja ma także walory edukacyjne dla autora dysertacji. Jej lektura powinna przyczynić się do pewnych refleksji nad dotychczasowym warszatem i umiejętnościami prowadzenia pracy naukowej celem ich doskonalenia. Mając na uwadze przedstawione spostrzeżenia i oceny dotyczące recenzowanej pracy doktorskiej, formułuję dwa pytania i jedną prośbę, na które chciałbym uzyskać odpowiedzi w trakcie obrony:

1. Czy wymiar ekonomiczny społecznej odpowiedzialności PGL LP (produkty/ usługi i ich sprzedaż, zarządzanie finansami, w tym fundusz leśny) ma bezpośredni związek z procesami dotyczącymi społecznej odpowiedzialności?
2. Proszę kompleksowo przedstawić proces badawczy, który Pani przyjęła w trakcie pisania rozprawy doktorskiej z podaniem wykorzystanych metod i narzędzi badawczych.
3. Jakie rozwiązania (założenia) koncepcji rachunku kosztów działań wykorzystwała Pani w autorskim rozwiązaniu do identyfikacji i pomiaru kosztów społecznej odpowiedzialności w PGL LP?

Odpowiedzi na podane zagadnienia, kolejno natury teoretycznej, metodycznej i bezpośrednio odnoszącej się do wyników badań przyczynią się do utwierdzenia w słuszności stwierdzenia, że recenzowana rozprawa doktorska prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną Doktorantki w dyscyplinie nauk o zarządzaniu i jakości oraz posiadania przez Nią umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

9. Konkluzja

W moim przekonaniu recenzowana rozprawa doktorska mgr Joanny Piłacik spełnia wymagania określone w ustawie z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2023 r. poz. 742 ze zm.). Przygotowana rozprawa doktorska stanowi pewien wkład do rozwoju nauk o zarządzaniu i jakości. Mogę stwierdzić, że rozprawa doktorska mgr Joanny Piłacik pt. *Identyfikacja i pomiar kosztów społecznej odpowiedzialności w gospodarstwie leśnym* prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną Kandydatki w dyscyplinie nauk o zarządzaniu i jakości oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Ponadto stanowi oryginalne rozwiązanie podjętego problemu badawczego. Wnoszę zatem o jej przyjęcie i dopuszczenie do obrony.

